

KALIFORNIYA TARIXI VA ARMIYASI.

Norov Dilshod Abdisamat o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tarix yo'nalishi talabasi

Telefon raqami : +998970264411

Email: dilshodnorov212@gmail.com

Rahmatullayev Diyorbek Uralovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tarix yo'nalishi talabasi

Telefon raqami : +998 943490419

Email: raxmatulayevdiyorbek857@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada Kaliforniya shtatining tashkil topishi, tabiati, tarixiy shaxslar, olib borilgan ayovsiz kurashlar, xalqning kelib chiqishi tarixi, ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, shuningdek mustamlakachilik davri, hamda uning qudratli armiyasi manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kaliforniya tarixi, 10 000 yil oldin, Meksika Respublikasi

Kaliforniyaga, 1846-1848 yillardagi, AQShning 31-shtatiga, 1869 yilda temir yo'llarning, Amadis de Gallianing, Sacramento daryosi Kaliforniya tarixini tubjoy amerikaliklar davriga (taxminan 10 000 yil oldin 1542 yilgacha), Yevropa tadqiqot davriga (1542-1769), Ispaniya mustamlaka davriga (1769-1821), Meksika Respublikasi davriga (1823-1848) bo'lish mumkin va Qo'shma Shtatlar davlatchiligi (1850 yil 9 sentyabrdan hozirgi kungacha). Kaliforniya Kolumbiyagacha bo'lgan Shimoliy Amerikadagi madaniy va til jihatidan eng xilma-xil hududlardan biri edi. Ispaniyalik tadqiqotchilar bilan aloqada bo'lganidan so'ng, ko'plab tubjoy amerikaliklar chet el kasalliklari va genotsid kampaniyalaridan vafot etdilar. 1769-1770 yillardagi Portola ekspeditsiyasidan so'ng, ispan missionerlari Kaliforniyaning San-Diego shahri yaqinidagi San-Diego de Alkala missiyasidan boshlab, Alta (Yuqori) Kaliforniya sohilida yoki yaqinida 21 ta Kaliforniya missiyasini o'rnatishni boshladilar. Xuddi shu davrda ispan harbiy kuchlari bir nechta qal'a (presidios) va uchta kichik shaharcha (pueblos) qurdilar. Pueblolarning ikkitasi oxir-oqibat Los-Anjeles va San-Xose shaharlariga aylanadi. 1821 yilda Meksika mustaqilligi qo'lga kiritilgach, Kaliforniya Birinchi Meksika imperiyasining yurisdiksiyasiga o'tdi. Rim-katolik cherkovining o'zlarining yangi mustaqil xalqiga ta'siridan qo'rqib, Meksika hukumati barcha missiyalarni yopdi va cherkov mulkini milliylashtirdi. Ular bir necha ming oiladan iborat "Kalifornio" aholisini, bir nechta kichik harbiy garnizonlarini qoldirdilar. 1846-1848 yillardagi Meksika-Amerika urushidan so'ng, Meksika Respublikasi Kaliforniyaga da'vo qilishdan AQShga voz kechishga majbur bo'ldi. 1848-1855 yillardagi Kaliforniyadagi Oltin Rush butun dunyodan yuz minglab

shuhratparast yoshlarni o'ziga tortdi. Faqat bir nechtasi unga boy bo'ldi va ko'pchilik uyga hafsalasi pir bo'lib qaytdi. Ko'pchilik Kaliforniyadagi boshqa iqtisodiy imkoniyatlarni, ayniqsa qishloq xo'jaligini qadrlashdi va o'z oilalarini ularga qo'shilishdi. Kaliforniya 1850 yilgi kelishuvda AQShning 31-shtatiga aylandi va Amerika fuqarolar urushida kichik rol o'ynadi. Xitoylik muhojirlar tobora ko'proq nativistlar hujumiga uchragan; ular sanoat va qishloq xo'jaligini tashlab, yirik shaharlardagi Chinatownlarga majburlangan. Oltin so'nib borgani sari, Kaliforniya yuqori samarali qishloq xo'jaligi jamiyatiga aylandi. 1869 yilda temir yo'llarning paydo bo'lishi uning boy iqtisodiyotini butun xalq bilan bog'ladi va doimiy ravishda ko'chmanchilar oqimini jalb qildi. 19-asr oxirida Janubiy Kaliforniya, ayniqsa Los-Anjeles tez rivojlana boshladi. [1.67b] 1539 yil iyul oyida Kortes Fransisko de Ulloani Kaliforniya ko'rfaziga uchta kichik kema bilan suzib ketish uchun yubordi. U Kolorado daryosining og'ziga etib bordi, so'ng yarim orol bo'ylab suzib, Sedros oroliga yetdi. Bu Baja Kaliforniya yarim orol ekanligini isbotladi. Keyingi yili Ernando de Alarkon boshchiligidagi ekspeditsiya Ulloaning topilmasini tasdiqlash uchun Kolorado daryosining pastki qismiga ko'tarildi. Shunday qilib, Alarkon Alta Kaliforniyaga birinchi bo'lib yetib kelgan bo'lishi mumkin. Keyinchalik 16-asrda nashr etilgan Yevropa xaritalari, shu jumladan Gerardus Merkator va Avraam Ortelius tomonidan yaratilgan xaritalarda, Baja Kaliforniya yarim orol sifatida to'g'ri tasvirlangan, ammo 18-asrning oxirlarida ba'zilarida bunday bo'lmagan. Ulloaning sayohati haqidagi ma'lumotlar "Kaliforniya" nomining birinchi marta qo'llanilishini ko'rsatadi. Buni Garsi Rodrigues de Montalvo tomonidan tartibga solingan va birinchi marta 1510-yilda nashr etilgan ritsarlik romantikasi Amadis de Gallianing beshinchi jildida kuzatish mumkin, unda qahramon "Kaliforniya" deb nomlangan orol bo'ylab sayohat qiladi. [2.89b] Ispaniya va Meksika hukumatlari 1775 yildan 1846 yilgacha Alta Kaliforniya va Quyi Kaliforniyada ko'plab imtiyozlar va yer grantlari qildilar. Ispaniyalik erlar nafaqaga chiqqan askarlarga chegarada qolishlariga turtki sifatida berilgan. Ushbu imtiyozlar oluvchining vafotidan keyin Ispaniya tojiga qaytdi. Meksika hukumati keyinchalik mahalliy tug'ilgan va fuqarolikka qabul qilingan Meksika fuqarolariga ancha katta er grantlari berish orqali aholi punktlarini rag'batlantirdi. Grantlar odatda ikki yoki undan ortiq kvadrat liga yoki 35 kvadrat kilometr (14 kvadrat milya) bo'lgan. Ispaniya imtiyozlaridan farqli o'laroq, Meksika er grantlari doimiy, cheksiz mulk huquqini taqdim etdi. Meksika tomonidan berilgan rancholarning aksariyati Kaliforniya sohilida San-Fransisko ko'rfazi atrofida, Sacramento daryosi bo'ylab ichki va San-Xoakin vodiysida joylashgan. Hukumat 1833 yilda Missiya cherkovlarini sekulyarizatsiya qilganda, ular har bir neofit oilasi uchun yer ajratishni talab qildilar. Ammo mahalliy amerikaliklarni Kaliforniyaliklar tezda chetga surib qo'yishdi, ular hokimiyatdagilarning yordami bilan cherkov erlarini grant sifatida sotib olishdi. Buning o'rniga Amerikaning tub aholisi ("hindlar") rancherlarning virtual quliga

aylandi. Ispaniya 1784 va 1821 yillar oralig'ida 30 ga yaqin imtiyozlar berdi va Meksika 1833 va 1846 yillar orasida 270 ga yaqin yer grantlarini berdi. Rancholar erdan doimiy foydalanish tartibini o'rnatdilar. Rancho chegaralari Kaliforniyaning erni o'rganish tizimi uchun asos bo'ldi va zamonaviy xaritalar va yer nomlarida topilgan. "Rancholar" (rancho egalari) o'zlarini Yangi Ispaniyaning yer egalari qo'yishgan va birinchi navbatda qoramol va qo'y boqish bilan shug'ullanishgan. Ularning ishchilari orasida sobiq missiyalardan birida ispan tilini o'rgangan tubjoy amerikaliklar ham bor edi. Rancholar ko'pincha chorvachilik uchun zarur bo'lgan resurslardan, masalan, yaylovlar va suvdan foydalanishga asoslangan edi. O'sha paytdan boshlab erni o'zlashtirish ko'pincha rancholarning chegaralarini kuzatib borgan va ularning ko'p nomlari hali ham qo'llanilmoqda. [3.56b] Ruslar 1812 yilda Shimoliy Kaliforniyadagi Bodega ko'rfazi yaqinida, San-Fransisko ko'rfazining shimolida Fort-Ross o'zlarining forpostlarini qurdilar. Fort-Ross koloniyasi San-Fransisko yaqinidagi Farallon orollaridagi muhrlanish stantsiyasini o'z ichiga olgan. 1818 yilga kelib Fort-Rossda 26 rus va 102 tubjoy amerikalik bo'lgan 128 aholi bor edi. Ispaniyaning Rossiya mustamlakachilarining bostirib kirishi haqidagi xavotiri Yangi Ispaniya hukumatini presidios (qal'alar), pueblos (shaharlar) va Kaliforniya missiyalari bilan Las-Kaliforniya provinsiyasining yuqori posyolkalarini qurishni boshlashga undadi. 1821 yilda o'z mustaqilligini e'lon qilgandan so'ng, meksikaliklar ham ruslarga qarshi chiqdilar: San-Fransisko de Solano missiyasi (Sonoma Missiyasi-1823) ruslarning Fort Rossda bo'lishiga alohida javob berdi; va Meksika 1836 yilda El Presidio Real de Sonoma yoki Sonoma kazarmasini tashkil etdi, general Mariano Guadalupe Valyexo Alta Kaliforniya provinsiyasining "Shimoliy chegara komendanti" sifatida. Qal'a janubdagi rus aholi punktlarini to'xtatish uchun Meksikaning eng shimoliy posti edi. Ruslar uni 1841 yilgacha, mintaqani tark etgunga qadar saqlab qolishdi. [4.89b] 1913 yildagi Kaliforniyadagi begona yerlar to'g'risidagi qonun (Ueb-Xeyni qonuni sifatida ham tanilgan) "fuqarolik huquqiga ega bo'lmagan xorijliklarga" qishloq xo'jaligi erlariga egalik qilishni yoki undan uzoq muddatli ijaraga olishni taqiqladi, lekin uch yilgacha muddatga ijaraga olishga ruxsat berdi. Bu Kaliforniyadagi xitoy, hind, yapon va koreys immigrant fermerlariga ta'sir qildi. Bilvosita, qonun birinchi navbatda yaponlarga qaratilgan edi. U Shtat Senatida 35-2, Shtat Assambleyasida 72-3 ovoz bilan o'tdi va gubernator Xiram Jonsonning buyrug'iga ko'ra, advokat Frensis J. Xeyni va Kaliforniya shtati bosh prokurori Uliss S. Uebb tomonidan birgalikda yozilgan. Yaponiya bosh konsuli Kametaro Iijima va advokat Juichi Soyeda qonunga qarshi chiqishdi. Yaponiya hukumati Yaponiya tashqi ishlar vaziri orqali Amerika Qo'shma Shtatlari Davlat kotibiga yo'llagan maktubida ushbu qonunni "mohiyatan adolatsiz va ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarda yetakchilik qilgan do'stlik va yaxshi qo'shnichilik tuyg'ulariga zid" deb atadi. , " va Yaponiya buni "Yaponiya va Qo'shma Shtatlar o'rtasidagi mavjud shartnoma ruhiga e'tibor bermaslik" deb hisoblaganini

ta'kidladi. Qonun Osiyodan immigratsiyani to'xtatish va Kaliforniyada yashayotgan muhojirlar uchun noqulay iqlim yaratish uchun mo'ljallangan edi. Qonun 1952 yilda Kaliforniya Oliy sudi tomonidan konstitutsiyaga zid deb bekor qilingan.[5;123b] Kaliforniya Birinchi Jahon urushi davrida qishloq xo'jaligi, sanoat, moliya va targ'ibot nuqtai nazaridan katta rol o'ynadi. Uning sanoatlashgan qishloq xo'jaligi 1914–1917 yillarda Ittifoqchilarga oziq-ovqat eksport qildi va Amerika 1917 yilda urushga kirganida yana kengaydi. Urush tugagandan so'ng, u milliy yordam harakatlarining bir qismi sifatida Markaziy Yevropaga katta miqdorda oziq-ovqat jo'natgan. Gollivud badiiy filmlar va o'quv filmlari bilan jiddiy shug'ullangan. Jozibador iqlim sharoiti ko'plab armiya va dengiz floti o'quv lagerlari va aerodromlarini qo'shishga olib keldi. Transport va harbiy kemalarning qurilishi Bay hududi iqtisodiyotini yuksaltirdi.[6;97b]

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Kaliforniya tarixi uzoqqa borib taqalar ekan, mustamlakachilik davri esa 3 davrga borib taqalalib bugungu kunda esa AQSHning eng obro'li shtatlaridann biridir harbiy bazasi joylashganligi esa eti'borga molik hodisa ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aron, Stephen. "Convergence, California and the Newest Western History", California History Volume: 86#4 September 2009. pp 4+ historiography.page67
2. Bakken, Gordon Morris. California History: A Topical Approach (2003), college textbook page89
3. Hubert Howe Bancroft. The Works of Hubert Howe Bancroft, vol 18–24, History of California to 1890; complete text online; famous, highly detailed narrative written in 1880s page56
4. Brands, H.W. The Age of Gold: The California Gold Rush and the New American Dream (2003) excerpt and text search page89
5. Burns, John F. and Richard J. Orsi, eds; Taming the Elephant: Politics, Government, and Law in Pioneer California (2003) online edition page123
6. Cherny, Robert W., Richard Griswold del Castillo, and Gretchen Lemke-Santangelo. Competing Visions: A History Of California (2005), college textbook page 97